

<https://doi.org/10.18778/0208-6050.9.05>

Janusz Socha

ROZWÓJ ORGANIZACYJNY STRONNICTWA LUDOWEGO
W REGIONIE ŁÓDZKIM (W LATACH 1945—1949)¹

W kwietniu 1942 r. powstała inicjatywna grupa Woli Ludu, doprowadzając w wyniku trzyletniej swej działalności do utworzenia Stronnictwa Ludowego (SL). W świetle dotychczasowej wiedzy o ruchu ludowym trudno jest — w sposób pewny — przyjąć dzienną datę założenia Stronnictwa, mającą przecież wyznaczyć początek niniejszych rozważań. Znana jest tylko data końcowa, którą stanowi Kongres Zjednoczeniowy Polskiego Ruchu Ludowego z 27—29 XI 1949 r. Z dużym prawdopodobieństwem można jednakże uznać posiedzenie Rady Naczelnej SL w dniu 25—26 III 1945 r., na którym po raz ostatni formalnie wystąpiła grupa Woli Ludu jako początek SL. Odtąd dorobek organizacyjny Woli Ludu w całości przejmie i będzie rozwijać SL, nazwą swą identyfikując się z przedwojenną reprezentacją wsi polskiej i po części z pozostającym jeszcze w konspiracji Stronnictwem Ludowym „Roch”. Pod względem ideowo-programowym będzie to jednakże organizacja nawiązująca do prokomunistycznej lewicy chłopskiej lat przedwojennych, stojąca wówczas na gruncie programu Krajowej Rady Narodowej i w dalszej konsekwencji na gruncie przeobrażeń socjalistycznych w Polsce.

Zdawałoby się, iż szczupłość sił prokomunistycznej lewicy chłopskiej winna również uszczuplać wyjściowy stan organizacyjny SL. Jed-

¹ Źródłowa podstawa opracowania: Archiwum Wojewódzkiego Komitetu Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego w Łodzi, Stronnictwo Ludowe, sygn. I/1—I/10; „Zielony Sztandar” 1945—1949. Ponadto wykorzystano literaturę przedmiotu oraz materiały sesji poświęconej 30-rocznicy powstania Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, 19 XII 1979: J. Sochy — „Powstanie i rozwój łódzkiej organizacji ZSL”; M. Łabęckiego — „Działalność Stronnictwa Ludowego w latach 1945—1949 oraz powstanie Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego w powiecie sieradzkim”; H. Siemińskiego „Stronnictwo Ludowe w powiecie rawsko-mazowieckim w latach 1945—1949”.

nakże Stronnictwo to, stając się z chwilą wyzwania ziem polskich jedyną legalną siłą polityczną ruchu ludowego, pozyskiwało wielu zwolenników spośród ludowców — członków podziemia, wybierających legalną drogę działania i spośród chłopów niezorganizowanych, zwłaszcza wśród wkraczającej w wiek dojrzały młodzieży wiejskiej. Stąd od razu wyrosło na organizację liczebnie pokaźną. W połowie 1945 r. tuż przed utworzeniem Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL) liczyło do 200 tys. członków oraz tzw. zwolenników i sympatyków. Oddzielenie mas członkowskich spełniających wymogi przynależności formalnej, zwłaszcza wykupienia i posiadania legitymacji Stronnictwa od niewypełniających tych warunków jego zwolenników i sympatyków, jest dziś utrudnione z powodu braku odpowiednich danych. Ewidencjonowanie w Stronnictwie na dobrą sprawę przyniósł rok 1947.

Powstanie PSL, zbiegające się z ogólnym przesunięciem nastrojów politycznych wsi polskiej w kierunku opozycyjnym, daleko obniżyło liczebność SL. Chłopi masowo przechodzili do PSL. Powstała w ten sposób depresja organizacyjna w SL, która dno swe osiągnęła w końcu 1945 r. rozciągając się na pierwszą połowę roku 1946. Druga połowa, a zwłaszcza koniec 1946 r. przyniosły nadrobienie strat i wzrost liczebny Stronnictwa do 450 tys. członków, zwolenników i sympatyków, razem wziętych.

Stan organizacyjny SL w Łódzkiem, ujmowanym tutaj ze względów praktyczno-badawczych w zasięgu administracyjnym ówczesnego województwa, zaliczany jest do najlepszych w skali krajowej. Na początku 1945 r. było ok. 10 tys. zarejestrowanych członków SL, choć nie wiadomo w jakim stopniu występowali wśród nich legitymowani, tj. posiadający legitymację Stronnictwa. W kwietniu tegoż roku liczba ich miała wzrosnąć do 62 tys. — jak się podaje członków — choć trudno uwierzyć by w tak krótkim czasie rozdano ponad 50 tys. legitymacji, mimo że władze wojewódzkie Stronnictwa czyniły wyjątkowo dużo na polu organizacyjnym. Osiągnięcie w tym czasie szeregów stutysięcznych, jak podaje ówczesna prasa Stronnictwa, wydaje się nieprawdopodobne. W 1946 r. trwała przecież fala odpływu mas chłopskich do PSL, a w obszarze inteligenckim — bo tylko ten mógł jeszcze wejść w rachubę — Stronnictwo miało ograniczone możliwości naboru. Trzeba jednakże przyznać, iż II wojewódzki zjazd Stronnictwa 6—7 I 1946 r. w Łodzi, odbywając się z udziałem 1500 delegatów, miał charakter manifestacyjny, wskazujący jakoby na małe straty osobowe zadane utworzeniem PSL. Przyjmuje się, że styczeń 1946 r., dzięki temuż zjazdowi, mógł otwierać okres odnowy organizacyjnej i stałe, trwające aż do 1948 r. uzupełnianie strat osobowych SL.

Kontrowersję wzbudza liczebność Stronnictwa przed zjednoczeniem jesienią 1949 r. Chodziłoby w tym przypadku o ustalenie strat ludzkich wskutek odsunięcia lub odsuwania się chłopów od Stronnictwa w tymże czasie. W ujęciu podręcznikowym podaje się stan 28,6 tys. (28 557) członków SL w dniu 1 X 1949 r. na terenie woj. łódzkiego. Dane uzyskane w Archiwum WK ZSL w Łodzi liczbę tę obniżają do 17 tys. (17 061) członków zorganizowanych w 1183 kołach. W pierwszym przypadku — przyrównując do optymalnej liczby 60 tys. członków SL w 1946 r. — uwidacznia się spadek niemalże o 50%, w drugim — o 70%. Byłby to więc wskaźnik poważny, niezależnie od tego które z dwu powyższych danych są bliższe rzeczywistości.

Osobną kwestią pozostaje struktura formalno-organizacyjna i struktura społeczna SL w całym okresie jego działalności. Jeśli chodzi o pierwszą — to mamy na uwadze udział członków legitymowanych w ogólnej masie osobowej Stronnictwa. Z powodu trudności źródłowych rzecz tę udało się zanalizować zaledwie dla jednego pow. rawsko-mazowieckiego i w drodze porównawczej uznać za odpowiadające tendencjom nie tylko regionu łódzkiego, lecz Stronnictwa w całości, przynajmniej w środkowopolskiej jego części.

W pow. rawsko-mazowieckim, gdzie organizacja eselowska była silna, odsetek członków legitymowanych w Stronnictwie we wrześniu 1946 r. osiągnął liczbę 12,1 i w ciągu kilku następnych miesięcy, do wiosny 1947 r. pozostawał stabilny. Prawdą jest, że chłopci, którzy w SL tworzyli przecież masę podstawową — o czym dalej — niechętnie, z obawy przed wydatkami, nabywali legitymacje. Do Stronnictwa nie wchodziłi więc formalnie. Dla aparatu organizacyjnego wszystko to stało się argumentem usprawiedliwiającym ograniczone powodzenie w rozwijaniu szeregów. Jednakże nawet przy ówczesnie trudnych warunkach materialnych wsi polskiej, ceny legitymacji nie przekraczały możliwości płatniczych najbiedniejszych warstw ludności wiejskiej. Przyczyna tkwiła w sferze pozamaterialnej i miała z jednej strony wydźwięk polityczno-świadomościowy, a z drugiej była pozostałością tradycji. Opowiadając się na ogół za programem społecznym Bloku Demokratycznego, chłopci w tych politycznie destabilizujących pierwszych latach po wojnie ostrożnie formalizowali swe miejsce w SL. Nie bez wpływów pozostawało tutaj oddziaływanie mikołajczykowskiego PSL jak i wogóle wszystkich sił antyludowych, czy wręcz obawa przed represjami podziemia, powstrzymujące chłopów przed pełną, usankcjonowaną przyjęciem legitymacji, akceptacją Stronnictwa. Również tradycja i przejęcie wraz z nią wielu przedwojennych metod działania ruchu ludowego nie

służyły tworzeniu się nowoczesnych więzi organizacyjnych, w których coraz poważniejszą rolę spełniać miały związki formalne.

Przełamanie opozycji nikolańczykowskiej, stopniowe umacnianie się Bloku Demokratycznego i zintensyfikowanie działalności organizacyjnej Stronnictwa w terenie wiejskim, od wiosny 1947 r. zwiększyły liczby legitymacji rozprowadzonych wśród członków. Latem 1947 r. legitymowani tworzyli w Stronnictwie już blisko połowę (w lipcu 47,9%) masy ludzkiej, ale po kilku miesiącach zeszli poniżej 30% (27,3 w marcu). Trudno jest ustalić, czy ten ostatni spadek był li tylko wynikiem nieścisłości przekazu źródłowego, co może być prawdopodobne, czy też odbijał skutki wewnątrzorganizacyjnej polityki Stronnictwa, która w niedalekiej przyszłości miała otrzymać nazwę czystki przedkongresowej.

Przechodząc nad tymi wątpliwościami do porządku, przynajmniej do czasu gruntowniejszych badań, dziś można już pytać o pełnię obiektywnych przyczyn, opóźniających wchodzenie owych 50—70% chłopów, pozostających w orbicie wpływów organizacyjnych Stronnictwa na drogę formalnej do niego przynależności.

Stronnictwo Ludowe powstawało jako organizacja chłopska. W Łódzkiem na początku (I II) 1948 r. chłopci stanowili ok. 80% członków tej organizacji. Początkowo byli to w znacznej mierze średniorolni, w następnych latach, zwłaszcza 1947—1949 Stronnictwo poszerzyło społeczny obszar swej działalności w kierunku obejmowania najbiedniejszych warstw ludności wiejskiej. W Stronnictwie wzrosła wówczas siła oddziaływania chłopów małorolnych, co niewątpliwie pozostawało w łączności z walką ideologiczną i napięciami klasowym na wsi. Niewielkie odsetki przypadają na różne grupy inteligencji, do Stronnictwa włączające się najslabiej w powiatach rolniczych. Problem ten znajduje swe odwrócenie na gruncie miejskim, zwłaszcza w Łodzi.

Widząc w Stronnictwie Ludowym zasadniczą siłę mobilizującą powojenną wieś polską do socjalistycznych przemian ustrojowych, należy dostrzegać również pozapolityczny obszar jego działalności. Stronnictwo wkraczało bowiem do wszystkich ważniejszych dziedzin społeczno-gospodarczej aktywności wsi. Aktywizowało się w pracach samorządowych, w zawodowym ruchu chłopskim, w ruchu oświatowym i młodzieżowym. Ta strefa oddziaływania Stronnictwa mająca ścisły związek z problemami jego rozwoju organizacyjnego, stanowi jednakże odrębny problem badawczy, wykraczający poza ramy niniejszego komunikatu.

*Януш Соха***ОРГАНИЗАЦИОННОЕ РАЗВИТИЕ НАРОДНОЙ ГРУППИРОВКИ
В ЛОДЗИНСКОМ ОКРУГЕ (в 1945—1949 гг.)**

Продолжавшееся несколько месяцев освобождение польских земель (лето 1944—весна 1945 г.) ознаменовалось интенсивным развитием и расширением рядов членов Народной Группировки, которые в середине 1945 г. насчитывали около 200 тысяч членов и сторонников — в Лодзинском округе свыше 60 тысяч. Затем Народная Группировка переживала организационный кризис. Крестьяне массово выходили из НГ и переходили на сторону Польской Народной Группировки. Этот кризис, продолжавшийся в масштабе страны весь 1946 г., был сломлен в Лодзинском округе раньше, в начале того же года, после чего наступил тренд развития Группировки, заторможенный на переломе 1948 и 1949 гг. политикой идущей сверху. 1 X 1949 г. Народная Группировка Лодзинского округа должна была насчитывать 28 тысяч членов (как информируют некоторые авторы) или 17 тысяч — что вытекает из собственных исследований автора данного коммюнике. Об общественном составе НГ решало преобладающее число крестьян, всё в большей степени малоземельных.

Формализация членства крестьян в НГ происходила медленно. В Лодзинском округе 50—70% лиц, которых считали членами Группировки не приобретало или же не принимало членских билетов. Была ли это оппозиция?